

چند نکته برای آمادگی تدریس در نیمسال آینده

دارند؟ انتظار دارید به چه نتایجی دست یابند؟ در این گام، اهداف یا مقاصد تنها به عنوان یک یادآوری کلی تلقی می‌شود و به هنگام تدوین سایر جنبه‌های برنامه درسی مورد تجدید نظر قرار گرفته و در روابطتان با دانشجویان اصلاح می‌گردد.

یافتن شواهدی که نشان دهد به اهداف خود دست یافته‌اید تأثیر بسیار خوبی در رسیدن به آنها خواهد داشت. دانشجویان به روش‌های شما برای ارزیابی یا آزمودن میزان موفقیت اهداف، به عنوان مهم‌ترین تعریف عملیاتی اهدافتان می‌نگرند. بنابراین اهداف دوره و نوع ارزیابی، اموری جدانشدنی هستند. البته این امر بدان معنا نیست که همه اهداف باید ارزیابی شده و به صورت نمره درآیند. برخی اهداف، انگیزشی رفتاری یا ارزشی هستند. در حالیکه نمره‌های درسی نوعاً مبتنی بر نتایج ادراکی و مهارتی می‌باشند.

مقدمه

برای مدرسین، آموزش با اولین روز کلاس آغاز نمی‌شود. در واقع آنها پیش از آنکه با دانشجویان روبرو شوند تدریس را شروع می‌کنند. اگر چه در این نوشتار تلاش خواهد شد تا مجموعه گام‌های فرآیند آمادگی مدرسین برای یک دوره درسی به شکلی روشمند ارائه گردد، اما باید دانست که در حالت کلی، این فرآیند از یک روش منظم خطی پیروی نمی‌کند. در شکل مولفه‌های برنامه‌ریزی دوره درسی نشان داده شده‌اند. کارشناسان آموزشی بر این باورند که هر مدرس باید دوره درسی را با توجه به اهداف خود آغاز کند اما نباید به آن محدود شود، بنابراین هم‌چنان که برنامه خود را پیش می‌برد مکرراً به عقب برگشته و نواقص را رفع نماید. مهمترین مساله آن است که شروع کند.

سه ماه قبل از اولین کلاس

مقاصد، اهداف و نتایج را بنویسید.

اولین گام در آماده شدن برای یک دوره درسی، بررسی اهداف دوره است. انتخاب کتاب درسی، نوع و ترتیب تکالیف، فنون تدریس و همه تصمیم‌هایی که در برنامه‌ریزی برای یک درس نقش دارند، از مقاصد شما پیروی می‌کنند. دانشجویان شما چه علایق و انتظاراتی

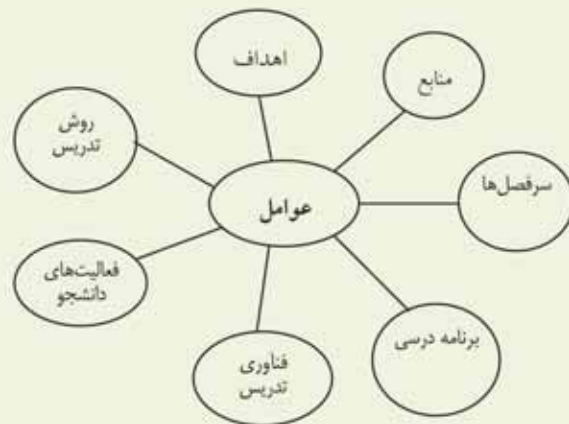
مهمترین نکته در انتخاب جزوه درسی، همسویی آن با اهداف شماست.

در هنگام اندیشیدن به اهداف خود، به یاد داشته باشید که هر دوره درسی بخشی از اهداف کلی‌تر تحصیلات دانشگاهی است که در آنها برخی مسائل مانند تفکر بحرانی، اشتیاق به کشف نظرات و عقاید مخالف، شناسایی و یافتن اطلاعات و داده‌های مرتبط با یک مساله، افزایش مهارت‌های یادگیری و خودتنظیمی از اهمیت بیشتری برخوردارند. به علاوه، لازم است ویژگی‌های دوره‌ای را که در آن تدریس می‌کنید به ذهن بسپارید. نقش این دوره در تحصیلات دانشجویان چیست؟ آیا در این دوره دانش و مهارت‌های پایه ارائه شده و مدرسین دروس بعدی به نتایج آن وابسته‌اند؟ دانشجویان شما چگونه افرادی هستند؟ چه وجه تمایزی دارند؟ نگرانی‌های کنونی آنها چیست؟ خوداکتشافی؟ فعالیت اجتماعی؟ پیدا کردن شغل؟ چگونه می‌توان اهداف آنان را با اهداف دوره درسی هماهنگ نمود؟ با برخی از همکارانتان مشورت کنید.

سفارش کتاب درسی، تجهیزات آموزشی و سایر منابع مورد نیاز دانشجویان

آیا استفاده از کتاب درسی مناسب است؟ وجود کتاب‌ها و وبسایت‌های جهانی، موجب غفلت مدرسین جوان می‌گردد؛ زیرا می‌پندارند که خیلی بهتر از نویسندگان قبلی می‌توانند از عهده گردآوری مجموعه منابع مورد نیاز برآیند.

مولفه‌های برنامه‌ریزی دوره درسی

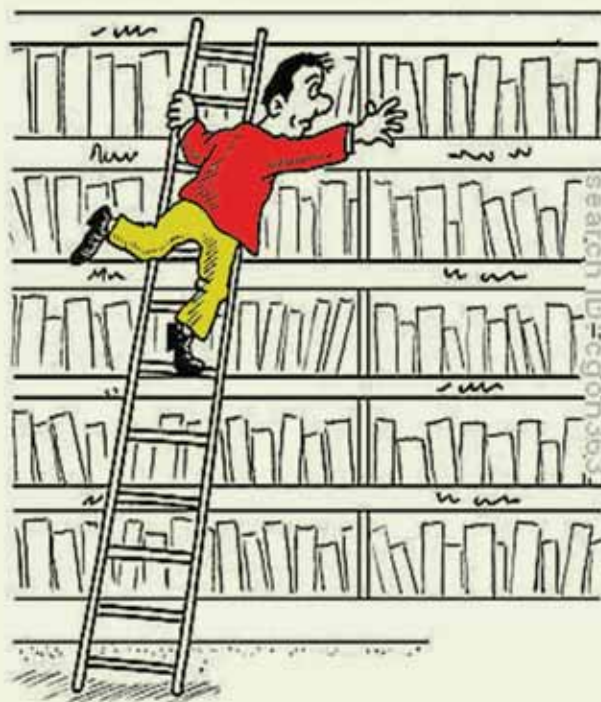
چه اهدافی؟

پاسخ این سوال مستقیماً به دوره آموزشی و قوانین حاکم بر آن وابسته است. اما باید توجه داشت که هدف کلی دوره «آموختن به دانشجویان» است. هدف دوره بیش از آنکه پوشش دادن مجموعه‌ای از موضوعات درسی باشد، «تسهیل یادگیری و تفکر دانشجو» است. در حقیقت ما صرفاً به آموزش مجموعه‌ای از حقایق و موضوعات درسی نمی‌اندیشیم بلکه بیشتر در پی نوعی از یادگیری هستیم که فراتر از آزمون‌های درسی و خارج از محیط دانشگاه کاربرد داشته باشد. بنابراین در هنگام طرح اهدافتان، به آنچه برای دانشجویان معنی‌دار و باارزش است نیز فکر کنید. آیا این اهداف واقعاً به مسائل حال و آینده آنان مربوط است؟ ارزش‌های فردی شما ناگزیر بر اهدافی که انتخاب می‌کنید تأثیر گذارند. هرچند به نظر می‌رسد بسیاری از مدرسین کاملاً بیطرفانه و علمی عمل می‌کنند اما به گمان بسیاری از کارشناسان این امر غیر ممکن است. تدریس ما همیشه تحت تأثیر ارزش‌هایمان است. اگر با دانشجویان صریح و صادق باشیم، آنها فرصت بهتری برای ارزیابی اصول و موافقت با روش‌های درسی‌مان خواهند داشت. پنهان شدن در پس اهداف، مانع از بحث‌های صادقانه درباره مسائل اساسی خواهد شد.

دریل حرکت از عناوین درسی، تکالیف درسی و زمان انجام آن را تعیین کنید.

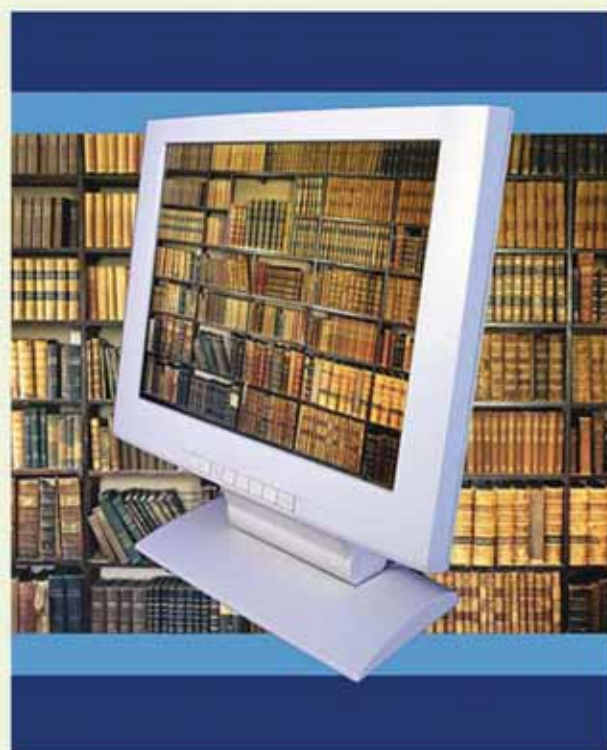
بیشتری برای انتخاب روش تدریس دارید. نباید تعیین منبع مناسب و در دسترس دانشجویان قرار دادن آن را امری ساده انگاشت. اگر دانشجویان انتظار دارند که از نسخه چاپی یک منبع خاص که در کتابخانه موجود است استفاده کنند، مطمئن شوید نسخه‌های کافی از آن وجود دارد. زیرا دستیابی به منابع درسی در موفقیت آموزش بسیار با اهمیت است.

آخرین نکته‌ای که باید به آن توجه نمود، بخشی از درس است که می‌خواهید دانشجویان از جزوه‌ای خاص، بصورت اختیاری استفاده کنند. کارشناسان بر این باورند که بهتر است یک کتاب درسی به عنوان مبنایی برای تعیین ساختار استفاده و از دانشجویان خواسته شود تا اطلاعات روزانه خود را درباره کتابی که برای مطالعه انتخاب کرده‌اند ارایه نمایند. برای تعیین کتاب‌های متنوع مورد نیاز و

ممکن است از بسته‌های درسی (تلفیقی از مقالات و بخش‌های مرتبط کتاب) به جای کتاب درسی یا به عنوان جزوه تکمیلی استفاده شود. چنین روشی جای بحث دارد. این روش انعطاف‌پذیری، تنوع دیدگاه و فرصت حفظ حداکثر جذابیت را فراهم می‌سازد. به علاوه آنجائی که هیچ منبعی به تنهایی همه موضوعات درسی را به طور کامل پوشش نمی‌دهد، استفاده از منابع متنوع به مدرس امکان می‌دهد موضوعات درسی بسیار خوبی را از مقالات نظری و گزارش‌های پژوهشی و کاربردی گرفته تا کاربرد آنها به طور یکسان ارائه نمایند.

اشکال استفاده نکردن از کتاب درسی نیز بسیار روشن است. بدون کتاب درسی، ممکن است یکپارچه‌سازی مطالب درسی چنان دشوار گردد که فشار زیادی را بر مدرس وارد آورد. این کمبود آزادی او را در استفاده از ساعات کلاس برای حل مسأله، کاربردی کردن مطالب یا سایر اهداف محدود می‌سازد. با انتخاب کتاب درسی مناسب می‌توانید برای فراهم نمودن محتوا و ساختار مطالب درسی به دانشجویان تکیه کرده و در نتیجه آزادی

کتاب‌های اختیاری اضافی، به هماهنگی بسیار بیشتری نیاز است حتی برای دانشجویان آماده و باهوش.

قوانین خاصی را که بر آنها تاکید دارید برای دانشجویان شرح دهید.

۱- با استفاده از روش ریزش (غربال کردن)، ۲ تا ۵ کتاب را از میان متون موجود انتخاب کنید. می‌توانید این کار را بر مبنای فهرست محتویات و معرفی کتاب، پرسش از همکارانی که این درس را تدریس نموده‌اند یا مرور مطالب آن انجام دهید.

۲- دو فصل از هر کتاب را بخوانید. ممکن است وسوسه شوید تنها کتاب را ورقی زده و بخش‌های کوچکی را از اینجا و آنجا بخوانید. اما مطالعه دو فصل کتاب، میزان دشوار یا جذاب بودن کتاب را بهتر نشان می‌دهد. سعی کنید یک فصل درباره موضوعی باشد که بر آن تسلط کامل دارید و بخش دیگر را خارج از حوزه تخصصی‌تان انتخاب کنید.

۳- چند مفهوم کلیدی را در نظر بگیرید. بررسی کنید که هریک از کتاب‌ها چگونه به این مفاهیم پرداخته‌اند. آیا توضیحات شفاف یا جذابی برای دانشجویان ارائه شده است.

۴- مراقب جزئیات یا تصاویر زیبا و فریبنده‌ای باشید که کتاب را جذابتر می‌سازند، اگرچه گاهی این جذابیت‌ها سبب گیج شدن دانشجو نیز می‌شوند.

دو ماه قبل از اولین کلاس

«برنامه درسی» خود را طراحی کنید

وقتی درباره تدریس صحبت می‌کنیم معمولاً به

کتاب یا جزوه درسی را چگونه انتخاب کنید؟

مهمترین نکته در انتخاب جزوه درسی، همسویی آن با اهداف شماست. یکی از دشوارترین و ملال‌آورترین امور برای دانشجویان، ناسازگاری مدرس با کتاب درسی است. این که هر کتابی به طور کامل انتظارات شما را برآورد، مورد تردید است. اما اگر می‌خواهید از یک کتاب درسی استفاده کنید، کتابی را انتخاب نمایید که تا حد امکان با دیدگاه‌های شما سازگار باشد. دانشجویان ترجیح می‌دهند با کتاب همانگونه که نوشته شده پیش بروند. اگر نویسنده، کتاب را به روشی قاعده‌مند تألیف کرده و هر مفهوم را از مفهوم دیگری ساخته، منطقی است که از همان ترتیب کتاب استفاده کنید. چون هیچ کتابی وجود ندارد که به طور کامل برای همه مدرسین مناسب باشد، توصیه می‌شود تا آنجا که ممکن است مطلبی را از قلم نیندازید و مطمئن شوید دانشجویان دلیل این کار را می‌دانند.

به منظور انتخاب منبع تدریس، راهی جز بازبینی دقیق متون در دسترس وجود ندارد. ممکن است تنوع متون درسی شما را وسوسه کند تا بدون صرف زمان برای مطالعه دقیق و هوشمندانه کتاب، اولین کتاب را صرفاً بر مبنای ظاهر خصوصیات اخلاقی فروشنده یا دربرداشتن نام خود به عنوان یکی از مولفین برگزینید. بنا بر تحقیقاتی که درباره تدریس صورت گرفته آنچه بیشترین تأثیر را بر یادگیری دانشجویان دارد، روش تدریس نیست بلکه نوع کتاب درسی است. چه باید بکنید؟

زمان و چگونگی ارزیابی دانشجویان را به صورت شفاف بیان کنید.

دانشجویان در هفته ۳ ساعت در کلاس‌های شما حضور داشته باشند، ۳ تا ۶ ساعت در هفته زمان برای انجام فعالیت‌های خارج از کلاس دارند. باید سعی کنید تا آنجا که ممکن است از همه این زمان استفاده کرده و اهدافتان را به صورت کاملاً شفاف و صریح برای دانشجویان تبیین نمایید. در حقیقت میزان ساعاتی که در اختیار دارید بسیار مهم است. دانشجویان در طول دوره تحصیل خود با گستره بسیار وسیعی از خواسته‌ها مواجهند. زیرا مدرسین معمولاً نمی‌توانند این زمان را به خوبی تخمین زده یا برای آن برنامه‌ریزی کنند. از سوی دیگر مدرسین با تعیین حجم زیادی از فعالیت‌های نامناسب یا غیرمولد یادگیری آنان را محدود می‌نمایند. مثلاً در دانشکده‌های علوم پایه، ممکن است اغلب وقت دانشجویان به نوشتن گزارش‌های آزمایشگاه مصروف شده و هیچ زمانی برای مطالعه آنان باقی نماند. محاسبه ساعات کلی که در دوره آموزشی خود

معمولاً نمی‌توانند این زمان را به خوبی تخمین زده یا برای آن برنامه‌ریزی کنند. از سوی دیگر مدرسین با تعیین حجم زیادی از فعالیت‌های نامناسب یا غیرمولد یادگیری آنان را محدود می‌نمایند. مثلاً در دانشکده‌های علوم پایه، ممکن است اغلب وقت دانشجویان به نوشتن گزارش‌های آزمایشگاه مصروف شده و هیچ زمانی برای مطالعه آنان

رخدادهای درون کلاس می‌اندیشیم در حالی که بیشتر یادگیری دانشجویان در خارج از کلاس اتفاق می‌افتد. چه بسا طراحی تکالیف و فعالیت‌های خارج از کلاس مهمتر از طراحی نشست‌های کلاسی باشد. «برنامه درسی» معمولاً شامل چنین طرحی است و تکالیف مرتبط با موضوعات درسی را نیز در برمی‌گیرد. اگر در یک دوره آموزش از راه دور تدریس می‌کنید، طراحی یک «برنامه درسی» ضروری است. «برنامه درسی» همانند یک قرارداد به دانشجویان در درک مسئولیت‌های خود و شما کمک می‌کند.

تهیه «برنامه درسی» با توجه به محدودیت‌های زمان، مکان، دانشجو و منابع شما را به تفکر درباره عملی کردن اهدافتان در دوره درسی وامی‌دارد. اگر قبلاً این دوره را تدریس نموده‌اید چه کارهایی را انجام داده و از انجام چه اموری اجتناب نموده‌اید؟

دوره درسی شما چه میزان از وقت دانشجویان را به خود اختصاص می‌دهد؟

کمی ساده‌انگارانه است اگر تصور کنید درس شما تنها درس دانشجویان است در حالی که معمولاً آنان همزمان و به طور موازی درگیر ۳، ۴ یا ۵ درس هستند. اگر هفته درسی حدوداً ۴۰ ساعت باشد، می‌توانید در هفته ۶ تا ۱۰ ساعت از وقت دانشجویان را به یادگیری مباحث دوره درسی خود اختصاص دهید که البته این زمان ساعات حضور آنان در کلاس را نیز در برمی‌گیرد. بنابراین اگر

در ذیل هر یک از عناوین درسی، تکالیف درسی و زمان انجام آن را تعیین کنید. این امر به شما کمک می‌کند تا هر چند روز یکبار تکالیف درسی را عنوان نموده و آن را برای دانشجویانی که در زمان طرح آن غایب بوده‌اند تکرار کنید. انتظارات و سیاست‌های خود را درباره موضوعات کلاس بیان کنید.

همزمان با طراحی برنامه خود، راه‌های مختلفی را که دانشجویان برای رسیدن به اهداف یک روز یا هفته خاص از کلاس پیش‌رو دارند، بررسی کنید. بندرت پیش می‌آید که در هر کلاس تمام توجه خود را حفظ نمایید. بنابراین در تدریس یا بحث‌های کلاسی‌تان، از تغییرات دوره‌ای استفاده کنید. همچنین اطمینان یابید که تنوع دانشجویان را در نظر گرفته‌اید. طرح تکالیف متنوع به شما کمک خواهد کرد. اگر دانشجویان حق انتخاب و احساس کنترل شخصی داشته باشند احتمالاً انگیزش بیشتری برای یادگیری خواهند داشت.

زمان و چگونگی ارزیابی دانشجویان را به صورت شفاف بیان کنید. عملکرد دانشجویان عمیقاً تحت تاثیر انتظار آنان از نحوه ارزیابی یادگیری‌شان است. به علاوه می‌توانید از گزینه‌های دیگری همچون وب‌سایت‌های جهانی، جزوه‌های جذاب که مکمل تکالیف کتاب درسی

باقی نماند. محاسبه ساعات کلی که در دوره آموزشی خود در اختیار دارید و برنامه‌ریزی برای استفاده بهینه از آن و تخمین زمانی که برای انجام هر یک از تکالیف مورد نیاز می‌باشد بسیار مهم است. در حقیقت دانشجویان بسیار متنوع هستند. برخی سریع‌تر یا آهسته‌تر از دیگران کار می‌کنند. برخی زمان بیشتری را برای یادگیری صرف کرده و به بعضی از درس‌ها اهمیت بیشتری می‌دهند. صراحت بیان به شما کمک می‌کند تا تقاضاهای واضح و شفاف داشته و به دانشجویان کمک می‌کند تا انتظارات شما را بهتر درک کنند.

چه مواردی را باید در برنامه درسی لحاظ نمود؟

مدل منحصر بفردی وجود ندارد. مواردی را که از این پس خواهند آمد تنها به عنوان پیشنهاد در نظر بگیرید نه به عنوان قانون. اگر توصیه‌های ارائه شده تا این مرحله را به کار برده‌اید، فهرستی از اهداف تنظیم و یک کتاب درسی انتخاب کنید. اکنون برنامه‌ای کلی از زمانی که باید به هر موضوع اختصاص دهید، دارید. هسته برنامه درسی شما همین برنامه است. در معرفی این برنامه، هدف خود را از ساختاری که انتخاب کرده‌اید شرح دهید.

بدون کتاب درسی، ممکن است یکپارچه سازی مطالب درسی چنان دشوار گردد که فشار زیادی را بر مدرس وارد آورد.

برای یادگیری خارج از کلاس برنامه‌ریزی کنید

برای مدرسین ساده است که تصور کنند آنچه در کلاس روی می‌دهد تأثیر بسیار عمیقی بر دانشجو می‌گذارد و در نتیجه آنها و کلاس درسشان در مرکز ثقل یادگیری دانشجو قرار دارند. در مطالعاتی با موضوع «دانشجویان مهمترین عامل تغییرات در دوره تحصیل را چه می‌دانند؟» و «دانشجویان چه چیزی را مهمترین تجارب خود در دانشگاه می‌دانند؟»، مفاهیمی که توسط مدرسین ارائه می‌شود و خود مدرسین، بسیار بالاتر از سایر عوامل طبقه‌بندی شده‌اند. اما آموخته‌های کلاسی بخشی از عوامل مربوط به یادگیری دانشجو بوده و سایر عوامل نباید نادیده گرفته شوند. مدرسین به هنگام برنامه‌ریزی، تمام توجه خود را به پوشش موضوعات درسی اختصاص داده و به آنچه در خارج از کلاس رخ می‌دهد نمی‌پردازند، در حالی که در بیشتر دوره‌های درسی دانشجویان دست کم همان زمانی را که در کلاس می‌گذرانند در خارج از کلاس صرف مطالعه درس می‌کنند. بنابراین لازم است به آنچه

است و تدابیر دیگری برای افزایش یادگیری دانشجویان استفاده کنید.

سرانجام، باید قوانین خاصی را که بر آنها تأکید دارید برای دانشجویان شرح دهید. مثلاً به آنها توضیح دهید که تکالیف درسی در صورتی موثر خواهد بود که در تاریخ مشخص شده تحویل داده شوند.

یک ماه پیش از اولین کلاس

آماده‌سازی برنامه‌های درسی

اگر در نظر دارید از سخنرانی استفاده کنید، محتوای چند جلسه اول سخنرانی‌ها و راه‌های درگیر کردن دانشجویان را طراحی نمایید. تصور نکنید تدریس با استفاده از روش مباحثه و یادگیری همکارانه به آمادگی کمتری نیاز دارد. به آنچه دانشجویان برای گذراندن آزمون‌های درسی نیاز دارند فکر کنید. اگر هر روز زمان کوتاهی را صرف برنامه خود کنید و اجازه دهید این برنامه کاملاً در ذهنتان جا بگیرد، ایده‌های مرتبط حتی در هنگام رانندگی یا قدم زدن به سوی دفتر کارتان به ذهنتان خواهد آمد.

نشانی: سازمان مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد، معاونت طرح و برنامه، تلفن: ۰۵۱۱-۸۸۰۲۳۲۰ E-mail: bahrevvari@um.ac.ir

زمان: دو هفته قبل از اولین کلاس

منابع را بررسی کنید

تا زمانی که برنامه درسی خود را نهایی نکرده‌اید آماده شدن و برنامه‌ریزی ممکن نیست. حالا به عقب برگشته و به برنامه درسی‌تان نگاهی بیندازید تا ببینید به چه منابعی نیاز دارید.

اکنون زمان خوبی برای بررسی دوباره است. کتابخانه درباره‌ی تأمین منابع مورد نیاز شما چه سیاست‌هایی اتخاذ نموده است؟ چه منابع کامپیوتری در اختیار دارید؟ آیا می‌توانید به طور نامحدود از برگه‌های امتحانی و موضوعات درسی کپی تهیه کرده و در اختیار دانشجویان قرار دهید؟ اگر بخواهید فیلمی نمایش دهید چه می‌کنید؟ از کلاسی که به شما اختصاص داده شده بازدید کنید. آیا نحوه چیدمان صندلی‌ها برای ارائه بحث‌های کلاسی مناسب است؟ آیا می‌توانید از فناوری مدنظرتان استفاده کنید؟ اگر کلاس برای این کار مناسب نیست، امکان درخواست کلاس دیگر وجود دارد؟

تنظیم گزارش

تنظیم گزارش تدریس، نه تنها در جلسه‌ای که با مدیر گروه یا با همکاران با تجربه خود دارید مفید است بلکه هنگامی که به تدریس و چگونگی بهبود آن فکر می‌کنید نیز به کارتان می‌آید.

انتظار دارید در خارج از کلاس انجام دهند نیز بپردازید. به اهداف خود نگاه کنید. اگر می‌خواهید دانشجویان به حل کنندگان بهتر مسأله یا متفکران بحرانی تبدیل شوند، باید برای رسیدن به این مهارت‌ها تمرین کنند. مطالعه منفعلانه تکالیف از مطالعه پویا بر یادگیری دانشجویان تأثیر کمتری می‌گذارد. در حالت اخیر، می‌توان پرسشی را برای بحث کلاسی آماده کرد و با ترسیم یک نقشه مفهومی، مثال‌ها و کاربردهای درس را یادداشت نمود.

انتخاب روش مناسب برای تدریس

تدریس موثر در یک دوره درسی بدون استفاده از فناوری نیز امکان پذیر است. با این وجود استفاده از فناوری‌های موجود می‌تواند بسیار سودمند واقع شود. اگر از فناوری به روشی مناسب استفاده شود، مدرس می‌تواند با موضوع درس و همچنین دانشجویان، ارتباط موثر برقرار نماید. فناوری یکی از منابع آموزشی است، اما در هنگام استفاده از آن از خود بپرسید «آیا فناوری به یادگیری بیشتر دانشجویان کمک می‌کند؟» همانگونه که برای استفاده از سایر منابع نیز چنین می‌کنید.

